

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Νέα Ελληνική Λογοτεχνία:

Σπουδαιότεροι σταθμοί

Πρώτη Βυζαντινή Εποχή: 11ος-12ος αιώνας

Το έπος του “Βασιλείου Διγενή Ακρίτα” είναι το πρώτο γραπτό μνημείο της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Σ’ αυτό αναφέρονται γεγονότα από τη ζωή και τα κατορθώματα των “ακριτών” δηλαδή των στρατιωτών που φύλαγαν τα “άκρα” της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Φραγκοκρατία. 1204-1453

Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας η επιμικξία των δύο πολιτισμών, του Βυζαντινού και του Δυτικού, ήταν ιδιαίτερα γόνιμη και αποδοτική. Ένα σημαντικό δείγμα είναι το “Χρονικόν του Μορέως” γραμμένο από έναν εξελληνισμένο Φράγκο, στο οποίο αποτυπώνεται η λαϊκή γλώσσα της εποχής.

Την ίδια περίοδο εμφανίζονται και τα ιπποτικά (ή ερωτικά) μυθιστορήματα τα οποία εξιστορούν τις περιπέτειες ενός ερωτικού ζευγαριού μιμούμενα ανάλογα δυτικά μυθιστορήματα. Το σημαντικότερο είναι ότι στα έργα αυτά φανερώνεται τώρα πιο καθαρά το νεοελληνικό δημοτικό στοιχείο με την παρεμβολή σε μερικά απ’ αυτά και αυτούσιων δημοτικών τραγουδιών της εποχής (“καταλόγια”).

Ο “Λίβιστρος και Ροδάμνη” είναι το πιο αντιπροσωπευτικό ιπποτικό μυθιστόρημα με ποιότητα στη γλώσσα και την ποιητική έκφραση.

Ένα άλλο είδος που ευδοκιμεί την εποχή αυτή είναι οι ιστορίες για τα ζώα. Χαρακτηριστικό δείγμα: η “Διήγησις παιδιόφραστος περί των τετραπόδων ζώων” με χιούμορ και σατιρική διάθεση, κάποτε αρκετά ελευθεριάζουσα.

Μετά την Άλωση. 1453 και μετά

Μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και τη διάλυση του Βυζαντινού κράτους, ο Ελληνισμός διαιρείται σε τρεις κατηγορίες:

α) τον Τουρκοκρατούμενο ελληνισμό (το μεγαλύτερο κομμάτι του Ελληνισμού. Η διατήρηση του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως και το πνευματικό κλίμα που δημιουργήθηκε γύρω του, είχε τεράστια σημασία και τα αποτελέσματα φάνηκαν τον 17ο και κυρίως τον 18ο αιώνα).

β) τον Φραγκοκρατούμενο Ελληνισμό (Επτάνησα, νησιά του Αιγαίου, Κρήτη, Κύπρος).

γ) τον Ελληνισμό της διασποράς (κυρίως στην Ιταλία όπου καταφεύγουν λόγιοι και μορφωμένοι Έλληνες και συνεχίζουν τη λόγια Βυζαντινή παράδοση και τη μεταλαμπαδεύουν στη Δύση η οποία ολοκληρώνει τότε την Αναγέννηση και διψά να δεχτεί την ελληνική παράδοση και γλώσσα. Γνωστοί λόγιοι είναι: ο Μανουήλ Χρυσολωράς, ο Βησσαρίων, ο Νικόλαος Σοφιανός. Ο Σοφιανός είναι ο μοναδικός λόγιος της εποχής που ενδιαφέρεται για τη νέα ελληνική γλώσσα. Μεταφράζει το “Περί παιδων αγωγής” του Πλουτάρχου στα νέα Ελληνικά και γράφει επίσης μιά νεοελληνική γραμματική.

16ος, 17ος αιώνας. Κρητική λογοτεχνία

Η λογοτεχνία ανθεί στον Φραγκοκρατούμενο Ελληνισμό και ιδιαίτερα στην Κρήτη. Το αριστούργημα του 16ου αιώνα είναι ο “Απόκοπος” του Μπεργαδή, ένα ποιητικό έργο που διαβάστηκε και αγαπήθηκε πολύ από το λαό.

Το πιο αγαπημένο ανάγνωσμα του λαού όμως υπήρξε η “Γαδάρου, λύκου κι αλουπούς διήγησις ωραία”, η γνωστή “Φυλλάδα του γαιδάρου”, μια ιστορία για ζώα, γραμμένη με πολύ χιούμορ.

Η μεγάλη άνθιση της Κρητικής λογοτεχνίας όμως επιτυγχάνεται προς το τέλος του 16ου αιώνα και μέχρι το 1669, δηλαδή ως την άλωσή της από τους Τούρκους. Αυτή η περίοδος είναι μία από τις λαμπρότερες της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Στο κέντρο της λογοτεχνικής ακμής της Κρήτης βρίσκεται η δημιουργία του θεάτρου. Για πρώτη φορά ύστερα από την αρχαιότητα ξαναγυρίζει το θέατρο στην Ελλάδα. Φορέας αυτής της σημαντικής αλλαγής, εισηγητής του θεατρικού είδους στην Κρήτη, είναι ο μεγάλος ποιητής Γεώργιος Χορτάτσος.

Το σημαντικότερο έργο του είναι η “Ερωφίλη”, η αρχαιότερη και σημαντικότερη από τις τραγωδίες του Κρητικού θεάτρου (1590), με τεχνική τελειότητα στη γλώσσα και στο στίχο.

Ο Χορτάτσος επίσης έγραψε και τον “Κατζούρμπο”, την αρχαιότερη και καλύτερη από τις τρεις κρητικές κωμωδίες (1595-1600).

Ένας άλλος μεγάλος Κρητικός ποιητής είναι ο Βιτσέντζος Κορνάρος. Έργα του είναι: “Η θυσία του Αβραάμ”, το πιο ώριμο και το πιο ποιητικό έργο του Κρητικού θεάτρου (1635) με έντονο λυρισμό.

Ο “Ερωτόκριτος”, το έργο της ωριμότητάς του (1640-1660), είναι το αριστούργημα της νεοελληνικής φιλολογίας. Ο στίχος του πλησιάζει το στίχο του δημοτικού τραγουδιού με την ίδια αμεσότητα της έκφρασης. Γι’ αυτό αγαπήθηκε από το λαό και υπήρχαν στην Κρήτη άνθρωποι που μπορούσαν να απαγγείλουν κομμάτια ολόκληρα απ’ έξω. Ο Βιτσέντζος Κορνάρος είναι ο τελευταίος ποιητής και ο “Ερωτόκριτος” το τελευταίο ποίημα της Κρητικής ακμής, της λογοτεχνίας της Ελληνικής Αναγέννησης.

Μετά την άλωση της Κρήτης αυτή η ακμή σταματά.

Ο Τουρκοκρατούμενος Ελληνισμός από το 1669 ως το 1770. Φαναριώτες και νεοελληνικός διαφωτισμός

Παρατηρείται πτώση της δημιουργικής λογοτεχνίας. Καλλιεργείται όμως περισσότερο εδώ η θεωρητική γνώση, ενώ συγχρόνως στο λαό της υπαίθρου, το δημοτικό τραγούδι φθάνει στη μεγαλύτερη ακμή του.

Το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης γίνεται κέντρο της πνευματικής ζωής καθώς και ο κύκλος των λογίων γύρω απ’ αυτό: οι “Φαναριώτες”

(Φανάρι είναι η συνοικία της Πόλης όπου βρίσκεται το Πατριαρχείο από τις αρχές του 17ου αιώνα). Οι Φαναριώτες διεισδύουν στην τουρκική ιεραρχία και παίρνουν μεγάλες θέσεις (γνωστοί Φαναριώτες: Οι Μαυροκορδάτοι που δίδασκαν στην Πατριαρχική Ακαδημία).

Η πεζογραφία είναι λόγια και αρχαιογλωσσική. Εξαιρέση αποτελεί το “Χρονικό του Γαλαξιδιού” και ο ιεραπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός που χρησιμοποιεί την καθαρή δημοτική στις διδασκαλίες του που είχαν σκοπό την αφύπνιση του γένους.

Το δημοτικό τραγούδι

Το δημοτικό τραγούδι ζει την ιδιαίτερη ζωή του σε κάθε περίοδο της νεοελληνικής λογοτεχνίας δίπλα στην έντεχνη ποίηση, επηρεάζοντάς την αρκετές φορές. Γι’ αυτό αξίζει να συμπεριληφθεί στην σύντομη ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Τα αρχαιότερα δημοτικά τραγούδια είναι τα “ακριτικά” (από τον 9ο αιώνα). Αναφέρονται στα κατορθώματα των “ακριτών” δηλαδή των στρατιωτών που φύλαγαν τα άκρα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

*Ο λαϊκός οργανοπαίκτης
Πετρο-Λούκας Χαλκιιάς*

Η τελευταία δημιουργική άνθιση του δημοτικού τραγουδιού ήταν την εποχή της Τουρκοκρατίας με το κλέφτικο τραγούδι (κυρίως τον 17ο και 18ο αιώνα).

Τα δημοτικά τραγούδια είναι πολλών ειδών: της αγάπης, νυφιάτικα, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, ιστορικά, κλέφτικα, του χορού, κλπ. Το δημοτικό τραγούδι έχει τη δική του τεχνική, τα δικά του εκφραστικά μέσα καθώς και τη δική του μουσική, τη λαϊκή μουσική. Στις μέρες μας το δημοτικό τραγούδι

απλώς διατηρείται, έπαψε να ζει δημιουργικά.

Τα πενήντα χρόνια πριν από την επανάσταση του 1821.

Το ζήτημα της γλώσσας

Ο Ελληνισμός ωριμάζει πνευματικά και ετοιμάζεται για την απελευθέρωσή του (διαφωτισμός). Ο Ευγένιος Βούλγαρις (1710-1806) από την Κέρκυρα, είναι η σημαντική πνευματική μορφή αυτών των χρόνων.

Με την ανάπτυξη της παιδείας και την ανάγκη να μεταφραστούν τα ξένα συγγράμματα, εμφανίζεται το γλωσσικό ζήτημα. Ποια γλώσσα θα χρησιμοποιηθεί για τη διάδοση των καινούριων ιδεών; Η αρ-

A. Κοραΐς

χαία αττική ή το “κοινόν ύφος” δηλαδή η δημοτική; Οι λόγιοι χωρίζονται στους υποστηρικτές της αρχαίας αττικής τους “αρχαϊστές” (Βούλγαρις, Θεοτόκης), και της δημοτικής, τους “δημοτικιστές” (Δ. Καταρτζής και άλλοι). Ο Αδαμάντιος Κοραΐς, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του ελληνικού διαφωτισμού (ο πρώτος Έλληνας φιλόλογος με ευρωπαϊκό κύρος, εγκαταστημένος στο Παρίσι), μπαίνει στη διαμάχη και προτείνει τα εξής: βάση της γλώσσας θα είναι η νέα, η οποία όμως, για να ανταποκριθεί στις καινούργιες ανάγκες, χρειάζεται ένα “γλωσσικό καλλωπισμό”, (μιά αποκατάσταση των λαϊκών λέξεων στους αρχικούς τύπους Π.χ. ομμάτιον αντί για μάτι). Η πρότασή του προκάλεσε αντίδραση και στους αρχαϊστές και στους δημοτικιστές.

Ρήγας Φεραΐος

Ο Ρήγας Φεραΐος, υπήρξε μιά λαμπρή και φλογερή μορφή. Ανέπτυξε έντονη πολιτική και εθνική δραστηριότητα γράφοντας διάφορα πατριωτικά ποιήματα, τον γνωστό “Θούριο”, ο οποίος εμπνύχωνει τους υπόδουλους Έλληνες. Γι’ αυτή του τη δράση συλλαμβάνεται από τους Τούρκους και βρίσκει μαρτυρικό θάνατο στο Βελιγράδι (1798). Ο Ρήγας ανέπτυξε επίσης συγγραφική και λογοτεχνική δράση.

Ο Αθανάσιος Χριστόπουλος και ο Γιάννης Βηλαράς, υπήρξαν δύο σημαντικοί ποιητές αυτής της περιόδου. Μ’ αυτούς εγκαινιάζεται, μετά την Κρητική λογοτεχνία, μια καινούρια περίοδος στην

ποίηση, η δεύτερη φάση της. Είναι λυρικοί ποιητές. Ρήγας, Χριστόπουλος και Βηλαράς γράφουν στη δημοτική γλώσσα.

Την ίδια εποχή στα Επτάνησα (Ιόνια Νησιά) και κυρίως στη Ζάκυνθο, δημιουργούν ποίηση οι λεγόμενοι “επτανήσιοι προσολωμικοί”, δηλαδή οι ποιητές πριν από το μεγάλο εθνικό ποιητή της Ελλάδας, Διονύσιο Σολωμό.

19ος και 20ος αιώνας. Διονύσιος Σολωμός και Ανδρέας Κάλβος

Ο Διονύσιος Σολωμός γεννήθηκε στη Ζάκυνθο (1798-1857) από πατέρα άρχοντα και μητέρα μια γυναίκα του λαού, δηλαδή σ’ ένα μέρος που δεν είχε γνωρίσει καθόλου την Τουρκική κυριαρχία. Σπούδασε στην Ιταλία δέκα χρόνια. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα αφοσιώθηκε εντελώς στην ελληνική ποίηση. Το ποίημα που τον καθιέρωσε οριστικά ήταν ο εμπνευσμένος του, “Ύμνος εις την Ελευθερίαν” (Μάϊος 1823) που δημοσιεύτηκε αμέσως και μεταφράστηκε στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του ήταν πολύ γόνιμα και δημιουργικά. Τα πιο γνωστά ποιητικά του έργα είναι τα εξής: “Επίγραμμα

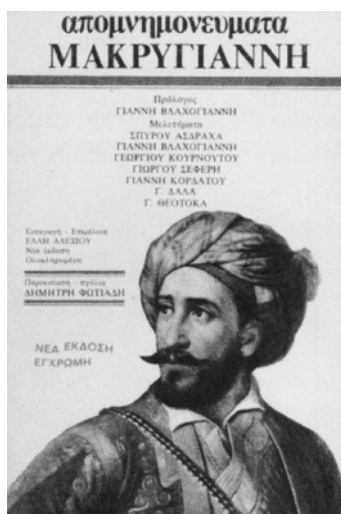

Διονύσιος Σολωμός

των Ψαρών”, “Η φαρμακωμένη”, “Εἰς μοναχὴν”, “Ὁ Λάμπρος”. Ἔργα τῆς μεγάλης τοῦ περιόδου εἶναι: “Ὁ Κρητικός”, οἱ “Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι” (το οποίο αναφέρεται στὴν πολιορκία καὶ τὴν ἐξόδο τοῦ Μεσολογγίου), “Ὁ Πορφύρας”. Ὁ Σολωμός ἔγραψε καὶ δύο πεζὰ που εἶναι τὰ ἐξῆς: “Ὁ Διάλογος” (σχετικό με τὴν θεωρητικὴ υποστήριξη τῆς δημοτικῆς) καὶ ἡ σάτιρα ἡ “Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος”.

Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος (ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο) ἔγινε γνωστός για τὶς ᾠδές του, στὶς οποίες υμνεῖ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση, καὶ οἱ οποίες εἶναι ἡ μοναδικὴ του προσφορά στὴν ἐλληνικὴ ποίηση.

Το Ἑλληνικό κράτος: οἱ Φαναριώτες καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ Σχολή. Ἑλληνικός Ρομαντισμός

Ἵστερα ἀπὸ δέκα χρόνια που διάρκεσε ἡ Ἐπανάσταση, ἀποκαταστάθηκε τὸ ἐλληνικό κράτος. Ἀρχίζει μὴ καινούργια ἐποχὴ καὶ για τὴν πολιτικὴ καὶ για τὴν πνευματικὴ ἱστορία του μέσα σε οξυτάτες πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς διαμάχες.

Τὰ “Ἀπομνημονεύματα” τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη εἶναι τὸ πιο αντιπροσωπευτικό κείμενο αὐτῆς τῆς περιόδου. Ὁ αυτοδίδακτος συγγραφέας, ὁ οποίος ἔμαθε γράμματα μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐπανάστασης για να διηγηθεῖ ὁ ἴδιος αὐτὰ που ἔζησε, χρησιμοποιοῦ με ἓνα γνήσιο τρόπο τὴ ζωντανὴ γλῶσσα. Γι’ αὐτὸ λογοτέχνες ὅπως ὁ Σεφέρης θεωροῦν τὸν Μακρυγιάννη δάσκαλό τους. Ὅμως τὸ κείμενο αὐτὸ εἶχε μείνει ἀνέκδοτο ὡς τὶς ἀρχές του 20οῦ αἰῶνα.

Χαρακτηριστικό τῶν πρώτων πενήντα χρόνων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους εἶναι:

- α) Ἡ καθιέρωση τῆς “καθαρεύουσας” σ’ ὅλους τοὺς τομείς τῆς ζωῆς ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες.
- α) Ὁ ρομαντισμός στὴ λογοτεχνία (κυρίως στὴν ποίηση). Καθαρεύουσα καὶ ρομαντισμός πάνε μαζί.

Γνωστοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ ρομαντισμοῦ εἶναι οἱ ἀδελφοί:

Παναγιώτης καὶ Ἀλέξανδρος Σούτσος, ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς καὶ ἄλλοι.

E. Poïðns

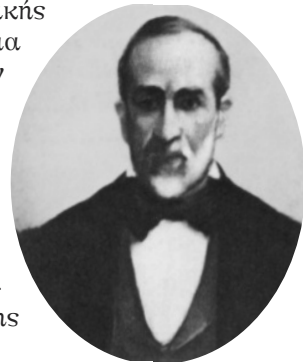
Στην πεζογραφία ξεχωρίζουν: πάλι ο Ραγκαβής (ο “αυθέντης του Μορέως”) και ο Ε. Ροΐδης (“Η πάπισσα Ιωάννα”, σατιρικό έργο).

Ένα γνήσια θεατρικό έργο της περιόδου αυτής είναι η “Βαβυλωνία” του Δημ. Βυζαντίου, μια κωμωδία όπου παρουσιάζονται τύποι από διάφορα μέρη της Ελλάδας, που μιλούν ο καθένας την τοπική του διάλεκτο δημιουργώντας έτσι σύγχυση και κωμικές παρεξηγήσεις. Άλλα θεατρικά έργα είναι: “Ο Χάσπς”, του Γουζέλν και ο “Βασιλικός” του Μάτεση.

Η Επτανησιακή Σχολή

Το έργο του Δ. Σολωμού άσκησε μια μεγάλη επίδραση στους επτανήσιους λογοτέχνες και όσο ζούσε και μετά το θάνατό του. Αποτέλεσμά του ήταν η δημιουργία της Επτανησιακής Σχολής, που ακολουθεί όσο μπορεί, το παράδειγμα του δασκάλου στη γλώσσα και το πνεύμα. Στην Επτανησιακή Σχολή ανήκουν οι εξής: ο Αντώνιος Μάτεσης, φίλος του Σολωμού (ποιήματα καθώς και το πρώτο κοινωνικό θεατρικό έργο “ο Βασιλικός”, 1830), ο Γεώργιος Τερτσέτης, επίσης φίλος του Σολωμού, δικαστής (γνωστός για την άρνησή του να υπογράψει την καταδικαστική απόφαση για τον ήρωα της Επανάστασης Κολοκοτρώνη). Είναι ο κατ’ εξοχήν πεζογράφος της Επτανησιακής Σχολής.

Στη Σχολή επίσης ανήκουν οι νεότεροι: ο Α. Λασκαράτος (κυρίως σατιρικός, γνωστά τα πεζά του “Τα μυστήρια της Κεφαλλονιάς” (1856), “Χαρακτήρες”, “Αυτοβιογραφία”), και ο Ιούλιος Τυπάλδος (λυρικός ποιητής). Ακολουθούν οι: Ιάκωβος Πολυλάς (πνεύμα κριτικό), και ο Γεράσιμος Μαρκοράς (“Ποιητικά έργα”, 1890) και τέλος ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης από τη Δευκάδα (σπουδαιότερο έργο του ο “Φωτεινός”).

Γ. Τερτσέτης

Η γενιά του 1880 ο Παλαμάς και οι σύγχρονοί του

Το 1880 αποτελεί ορόσημο στα γράμματά μας. Αυτή η γενιά των ποιητών, που αρχίζει με τους: Νίκο Καμπά (“Στίχοι”) και Γεώργιο Δροσίνη (“Ιστοί αράχνης”) έχει οδηγό τη Γαλλική Σχολή του “Παρνασσισμού”. Χαρακτηριστικά της είναι τα εξής: ασχολούνται με θέματα πιο οικεία, καθημερινά και τετριμμένα, φροντίζουν το στίχο, τη μορφή και δέχονται στην ποίηση πέρα για πέρα τη δημοτική.

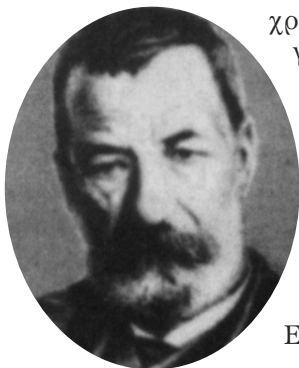
Στην ίδια γενιά ανήκουν οι: Βιζυηνός, Αρ. Προ-

Κωστής Παλαμάς

βελέγγιος, ο Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος (αυτός πολύ νωρίς εγκαταστάθηκε στη Γαλλία και έμεινε γνωστός με το όνομα: Jean Moreas), ο Ιωάννης Πολέμης, ο Κώστας Κρυστάλλης (είχε ως πηγή του το δημοτικό τραγούδι).

Όμως η ηγετική φυσιογνωμία της “γενιάς του 1880” είναι ο Κωστής Παλαμάς που ξεχώρισε από τους άλλους και για 50-60 χρόνια υπήρξε η κεντρική μορφή των ελληνικών γραμμάτων. Έργα που τον καθιέρωσαν είναι τα εξής: “Η ασάλευτη ζωή” (1904), “Ο δωδεκάλογος του γύφτου”, “Η φλογέρα του βασιλιά” (με τα δύο τελευταία η νεοελληνική ποίηση αποκτά μία καινούργια βαρύτητα). Άλλα δύο σημαντικά έργα της ακμής του είναι: “Οι καημοί της λιμνοθάλασσας” και “Η πολιτεία και η μοναξιά” (1912, έργα λυρικά).

Αλεξ. Παπαδιαμάντης

Άλλοι ποιητές της γενιάς αυτής είναι: ο Αργύρης Εφταλιώτης και ο Αλέξανδρος Πάλλης. Ο Λορέντζος Μαβίλης από την Κέρκυρα και ο Ιωάννης Γρυπάρης είναι οι εκπρόσωποι του νεοελληνικού σονέτου (1895).

Τα τρία τέσσερα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα παρουσιάζονται τα πρώτα δείγματα του “συμβολισμού”. Χαρακτηριστικά του είναι τα εξής: η μουσική του στίχου, το ακαθόριστο του ποιητικού ρεμβασμού, τα “σύμβολα” που περιέχονται στις λέξεις πέρα από το νόημά τους. Κατ’ εξοχήν συμβολιστής είναι ο ποιητής Κωνσταντίνος Χατζόπουλος.

Το ηθογραφικό διήγημα και η πεζογραφία στο τέλος του 19ου αιώνα

Η πεζογραφία, με την οποία ο ρομαντισμός είχε ασχοληθεί πολύ λίγο, γίνεται πιο ρεαλιστική και γεννιέται ένα νέο πεζογραφικό είδος, το ηθογραφικό διήγημα.

Ο “Λουκής Λάρας” του Δ. Βικέλα (1879) βρίσκεται στο μεταίχμιο ανάμεσα στο νέο και στο παλιό. Ο Γ. Βιζυηνός όμως (από τη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης) θεωρείται ο “πατέρας” του ελληνικού διηγήματος. Χαρακτηριστικά των έργων του είναι: οι ολοκληρωμένοι χαρακτήρες και η σε βάθος ψυχολόγησή τους. (Έργα “Μοσκόφ Σελήμη”). Η γλώσσα που χρησιμοποιεί, όπως και της μέχρι τότε πεζογραφίας, είναι η καθαρεύουσα.

Οι δύο πιο σημαντικοί εκπρόσωποι του ηθογραφικού διηγήματος είναι: Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης από τη Σκιάθο (γνωστό του έργο “Φόνισσα”, 1903) και ο Α. Καρκαβίτσας

Α. Καρκαβίτσας

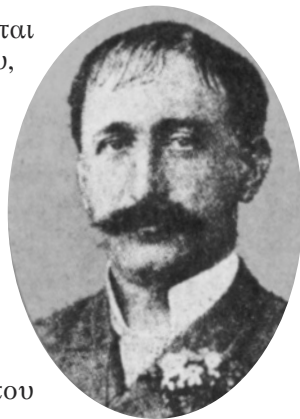
από τα Λεχαινά της Ηλείας. Στην αρχή έγραφε στην καθαρεύουσα αλλά μετά χρησιμοποίησε αποκλειστικά τη δημοτική. (Έργα του: “Τα λόγια της πλώρης”, “Ο Ζητιάνος”, μιά ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνίας της εποχής του).

Στη δεκαετία 1880-90 το γλωσσικό ζήτημα οξύνεται και πάλι. Η εμφάνιση του Ψυχάρη (γλωσσολόγου, καθηγητή στο Παρίσι) με “Το ταξίδι μου” (1888) έδωσε μιά αποφασιστική ώθηση. Ο Ψυχάρης θεωρείται ο αρχηγός του “Δημοτικισμού”.

Ένας άλλος γνωστός πεζογράφος που έγραφε κυρίως θέατρο και μυθιστορήματα (“Στέλλα Βιολάντη”), είναι ο Γρηγόριος Ξενόπουλος.

Σύγχρονός του είναι ο Ι. Κονδυλάκης, εξαιρετικός χρονογράφος, περιγράφει με πολλή τέχνη την κρητική ζωή. (“Ο Πατούχας”).

Την εποχή αυτή, από το 1888 και για δέκα περίπου χρόνια, παίχτηκε και αγαπήθηκε το “κωμειδύλλιο”, ένα είδος κωμωδίας με παρενθета τραγούδια όπου το ηθογραφικό στοιχείο έπαιζε κύριο ρόλο και η γλώσσα ήταν δημοτική. Δημιουργός του είδους ήταν ο Δ. Κορομπλάς (“Η τύχη της Μαρούλας”, ο “Αγαπητικός της Βοσκοπούλας”).

Ψυχάρης

Καβάφης, Σικελιανός, Καζαντζάκης και η ποίηση ώς τα 1930

Ο Κ. Π. Καβάφης, σχεδόν σύγχρονος του Παλαμά, έζησε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου στην εκεί ελληνική παροικία όπου δημιούργησε μια εντελώς διαφορετική ποίηση, σπάζοντας τα καθιερωμένα σχήματα στη γλώσσα, στο στίχο, στα θέματα και στην οποία επικρατεί η λιτότητα των εκφραστικών μέσων. Η γλώσσα του είναι πιο κοντά στον πεζό λόγο. Στα ποιήματά του υπάρχει η υποβολή και η αποσιώπηση και ένα βάθος τραγικό. Η ποίηση του Καβάφη μόνο μετά το 1930 άρχισε να βρίσκει ανταπόκριση και επηρέασε αποφασιστικά όλη τη νεότερη εποχή (ποιήματά του: “Τα τείχη”, “Τα κεριά”, “περιμένοντας τους βαρβάρους”, “Η Ιθάκη” και άλλα).

Ο Άγγελος Σικελιανός από τη Λευκάδα, μια λυρική προσωπικότητα, υπήρξε εντελώς διαφορετικός από τον Καβάφη. Χαρακτηριστικό της ποίησής του είναι η αρχαία ελληνική πα-

Κ. Καβάφης

Α. Σικελιανός

ράδοση και η αναζήτηση μίας εσωτερικής λύτρωσης σε μία καθολική σύλληψη του κόσμου, που την έβρισκε στο μύθο, στα μυστήρια ή στον ορφισμό (ποιήματά του: “Πρόλογος στη ζωή”, “Το Πάσχα των Ελλήνων”, “Μήτηρ Θεού” και άλλα).

Ο Νίκος Καζαντζάκης από την Κρήτη, είναι η τρίτη κορυφαία μορφή μετά τον Παλαμά. Το έργο του είναι πολύπλευρο: έγραψε ποιήματα, δράματα, τραγωδίες, φιλοσοφικά δοκίμια, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, μυθιστορήματα. Επίσης μετέφρασε τα πιο σπουδαία έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, Ιλιάδα, Θεία Κωμωδία, Φάουστ. Τα πιο σημαντικά έργα του είναι: “Η Ασκητική” (όπου εκφράζεται η μεταφυσική του πίστη) και η “Οδύσ-

σεια” (επικό ποίημα του σύγχρονου ανθρώπου). Τα μυθιστορήματά του μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες και του έδωσαν διεθνή αναγνώριση (ο “Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά”, “Ο Χριστός ξανασταυρώνεται”, “Ο Καπετάν Μιχάλης” και άλλα).

Ένας άλλος αξιόλογος ποιητής είναι ο Κώστας Βάρναλης με λυρική φλέβα. Χαρακτηριστικά της ποίησής του: το μουσικό αίσθημα και ο διονυσιασμός. Επίσης και ο έντονος κοινωνικός χαρακτήρας (έργα του: “Το φως που καίει”, “Σκλάβοι Πολιορκημένοι”).

Οι ποιητές που γεννήθηκαν μετά το 1890 και παρουσιάστηκαν περίπου τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: έλλειψη πίστης σε κάτι, διάθεση φυγής, πνεύμα παρακμής. Τέτοιοι ποιητές είναι: Ο Ρώμος Φιλύρας, ο Κώστας Ουράνης, ο Ναπολέων Λαπαθιώτης, ο Τέλλος Άγρας και ο αντιπροσωπευτικότερος απ’ όλους ο Κώστας Καρυωτάκης ο οποίος βιώνει τραγικά όλο το αίσθημα της ανίας, της απογοήτευσης με κατάληξη την αυτοκτονία του στην Πρέβεζα όπου δούλευε ως υπάλληλος.

Κ. Βάρναλης

Οι πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Γλωσσικό και εκπαιδευτικό ζήτημα. Πεζογραφία

Το 1903 ιδρύεται το περιοδικό “Νουμάς” που έγινε το βήμα των δημοτικιστών, και το 1905 η Εταιρία “Εθνική Γλώσσα”. Γλώσσα και παιδεία συνδέονται. Ένα δείγμα είναι το βιβλίο του Φώτη Φωτιάδη από την Πόλη, “Το γλωσσικόν ζήτημα και η εκπαιδευτική μας αναγέννησις”.

Το 1909 τρεις σημαντικοί άνθρωποι: ο Δ. Γλινός, ο Α. Δελμούζος και ο Μαν. Τριανταφυλλίδης ιδρύουν τον “Εκπαιδευτικό Όμιλο”, που το έργο του στάθηκε αποφασιστικό για την προετοιμασία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Το 1917 η κυβέρνηση Βενιζέλου εισάγει την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που είναι ο πιο σημαντικός σταθμός στην ιστορία του γλωσσολογικού συστήματος. Σ’ αυτά πρωτοστατούν οι τρεις επιστήμονες. Στην πορεία τους και οι τρεις συναντούν διάφορα εμπόδια από τους αντίθετους.

Ο Μαν. Τριανταφυλλίδης έγραψε τη γνωστή γραμματική της “Νέας Ελληνικής Γλώσσας” και κληροδότησε την περιουσία του στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης (1959) με την οποία συντηρείται το “Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη”.

Παράλληλα με το εκπαιδευτικό και γλωσσικό ζήτημα δημιουργείται μια τάση (εμπνευστής της ο Περικλής Γιαννόπουλος) με κέντρο την Ελληνική αίσθηση και την ελληνική παράδοση. Σ’ αυτήν ανήκουν: Ο Ίων Δραγούμης (δημοτικιστής με σημαντική δράση στη διπλωματική και πολιτική ζωή εκτός από την λογοτεχνική) και η Πηνελόπη Σ. Δέλτα που έγραψε αφηγήματα για παιδιά με έντονο εθνικό παλμό.

Κ. Καρωτάκης

Πεζογραφία

Στις δύο πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας δύο συγγραφείς βρίσκονται στο κέντρο της πεζογραφίας: ο Κ. Χατζόπουλος και ο Κ. Θεοτόκης με θέματα περισσότερο κοινωνικά και ψυχογραφικά. Έργο του Χατζόπουλου ο “Πύργος του Ακροπόταμου”, του Θεοτόκη “Οι σκλάβοι στα δεσμά τους”, “Ο κατάδικος”. Γνωστός είναι και ο Δ. Βουτυράς με τα διηγήματά του (για τους απόκληρους στις φτωχογειτονιές των αστικών κέντρων).

Μ. Κοτοπούλη

Θέατρο και κριτική

Επίδραση του νατουραλισμού και του Ίψεν. Καλλιεργείται συνειδητά η δημοτική στο θέατρο. Το έργο “Τρισεύγενη” του Κωστή Παλαμά, βοήθησε πολύ. Η ίδρυση της “Νέας Σκηνής” (1901-1905) και του “Βασιλικού Θεάτρου” έδωσαν ισχυρή ώθηση στα θεατρικά πράγματα.

Συγγραφείς που έγραψαν για το θέατρο είναι: ο Γρηγόριος Ξενόπουλος με

Γ. Σεφέρης

επιρροή από τον Ίψεν (έργα του: “Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας”, “Ο Πειρασμός” και άλλα), ο αποκλειστικά θεατρογράφος Παντελής Χόρν (έργο του: “Το φιντανάκι” και άλλα). Επίσης ο Σπύρος Μελάς ανάμεσα στις άλλες δραστηριότητές του (δημοσιογράφος, ιστορικός, μυθιστοριογράφος), έγραψε και θεατρικά έργα.

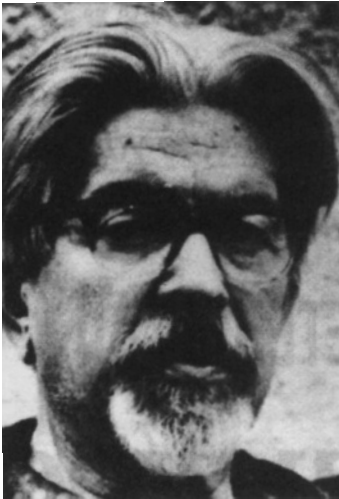
Το 1925 δημιούργησε το “Θέατρο Τέχνης” αναζητώντας μιά ανανέωση στο θέατρο.

Το 1932 ιδρύεται το “Εθνικό Θέατρο” με το οποίο αρχίζει μιά καινούργια περίοδος. Αυτή την περίοδο έλαμψαν με την παρουσία τους μεγάλες ηθοποιοί όπως: η Μαρίκα Κοτοπούλη και η Κυβέλη.

Την κριτική για το θέατρο την κάνουν κυρίως οι ποιητές και οι λογοτέχνες αλλά και άλλοι κυρίως φιλόλογοι (Φώτος Πολίτης) και δημοσιογράφοι (Αιμ. Χουρμούζος).

Η γενιά του 1930. Ποίηση

Η ποίηση ανανεώνεται ριζικά. Πρώτος εκπρόσωπος ο Γιώργος Σεφέρης (Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας) που φέρνει τολμηρούς νέους εκφραστικούς τρόπους. Δημιουργεί το δικό του προσωπικό ύφος εγκαταλείποντας το μέτρο και την ομοιοκαταληξία και χρησιμοποιώντας τον ελεύθερο στίχο (έργα του: “Ημερολόγιο καταστρώματος”, “Κίχλη” και άλλα).

Α. Εμπειρίκος

Το 1935 εμφανίζεται ο “υπερρεαλισμός”. Εκπρόσωπός του ο Ανδρέας Εμπειρίκος με το έργο του “η Υψικάμινος” γραμμένο με τη μέθοδο της “αυτόματης γραφής” (με τις λέξεις αραδιασμένες χωρίς κανένα “λογικό” ειρμό, αποδεσμεύοντας τον κόσμο του υποσυνείδητου και του ονείρου).

Όλη η μετέπειτα εξέλιξη της ποίησής μας επηρεάστηκε από το κίνημα του υπερρεαλισμού. Ο Εμπειρίκος αργότερα έγραψε πιο λυρικά ποιήματα. Αντίθετα, ο Νίκος Εγγονόπουλος (ποιητής και ζωγράφος) έμεινε πιστός στον ορθόδοξο υπερρεαλισμό.

Ο Οδυσσέας Ελύτης (Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας) προχώρησε πέρα από τον υπερρεαλισμό φτάνοντας σε θαυμαστό αποτέλεσμα (ποίηση χαρούμενη, νεανική, πλημμυρισμένη

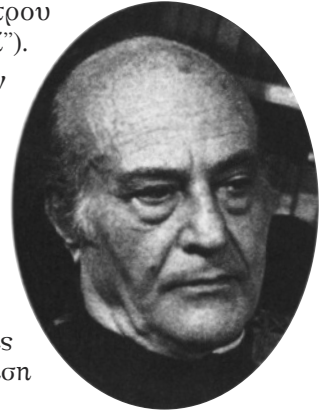
από φως και από Αιγαίο, με μια αίσθηση του μέτρου και της τάξης. Κορυφαίο έργο του: το “Άξιον Εστί”).

Οι ποιητές: Ν. Καββαδίας, Αλ. Μπάρας πλουτίζουν την ποίησή μας με κάποια νεότερη προσωπική προσφορά.

Ο Νικηφόρος Βρεττάκος και ο Γιάννης Ρίτσος (Βραβείο Λένιν) ακολουθώντας το νέο κίνημα εκφράζονται με ένα πλούτο λυρικό που εκτείνεται σε πολλά θέματα (πολλά απ’ αυτά κοινωνικά και πολιτικά).

Ο Γ. Θ. Βαφόπουλος είναι ένας αξιόλογος ποιητής από τη Θεσσαλονίκη με λιτή και αυστηρή ποίηση με μεταφυσικό χαρακτήρα.

Στα χρόνια της κατοχής εμφανίζεται ο ποιητής Ν. Γκάτσος με την “Αμοργό”.

Ο. Ελύτης

Η γενιά του 1930. Πεζογραφία

Ανανεώνεται και η πεζογραφία ασχολούμενη κυρίως με το μυθιστόρημα και ζητώντας μία ανανέωση στο ύφος και στη γλώσσα. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Μικρασιατική καταστροφή αποτυπώνονται στην πεζογραφία της γενιάς του 30.

Συγγραφείς της γενιάς: ο Φώτης Κόντογλου (συγγραφέας και ζωγράφος), ο Στρατής Μυριβήλης, από τους δυνατότερους της γενιάς του με έντονο προσωπικό ύφος (έργα του: “Η ζωή εν τάφω”, “Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια” και άλλα).

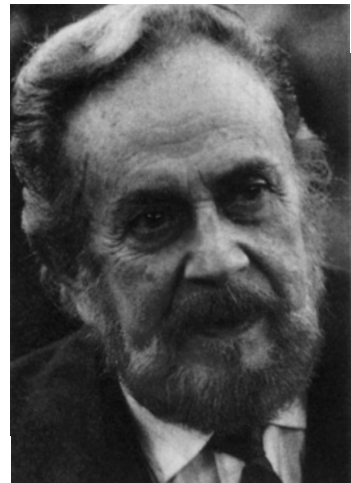
Ο Ηλίας Βενέζης από τη Μικρά Ασία είναι ένας ακόμη αξιόλογος λογοτέχνης που τα έργα του αναφέρονται στις αναμνήσεις του και στη Μικρασιατική καταστροφή (“Το νούμερο 31328”, “Γαλήνη”, “Αιολική Γή”).

Άλλος είναι ο Κοσμάς Πολίτης (έργα του: “Ερωίκα”, “Το Γυρί” και άλλα).

Επίσης ο Γιώργος Θεοτοκάς, σημαντικός εκπρόσωπος (έργα του: “Αργώ”, “Λεωνής” και άλλα).

Ο Μ. Καραγάτσης είναι εντελώς διαφορετική ιδιοσυγκρασία. Χαρακτηριστικά του είναι: η πλούσια μυθοπλαστική του φαντασία και η επιστροφή στο σεξουαλικό στοιχείο (έργα του: ο “Συνταγματάρχης Λιάπκιν” και άλλα).

Άλλοι είναι: ο Θανάσης Πετσάλης (έργα του: “Καμπάνα της Αγια-Τριάδας”, οι “Μαυρόλυκοι” και άλλα), ο Άγγελος Τερζάκης (έργα

Γ. Ρίτσος

του: η “Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ” και άλλα) ο οποίος έγραψε και θεατρικά έργα, άρθρα, μελέτες.

Ο Παντελής Πρεβελάκης είναι ο νεότερος της γενιάς (έργο του: το “Χρονικό μιάς πολιτείας” όπου παρουσιάζει με ευαισθησία την ιστορία της γενέθλιάς του πόλης του Ρεθύμνου).

Αξίζει να σημειώσουμε τους λογοτέχνες της Θεσσαλονίκης (όπου το 1926 ιδρύθηκε το δεύτερο πανεπιστήμιο της χώρας) που είναι: ο Στέλιος Ξεφλούδας, Αλκ. Γιαννόπουλος, Γ. Δέλιος, Ν. Γ. Πεντζίκης και οι ποιητές: Γ. Θ. Βαφόπουλος, Γ. Θέμελης, Ζωή Καρέλη.

Στα χρόνια της κατοχής παρουσιάζεται ο Τ. Αθανασιάδης (έργο του: οι “Πανθέοι” στο οποίο περιγράφεται η αστική κοινωνία στα σαράντα πρώτα χρόνια του αιώνα μας).

Μεταπολεμική περίοδος

Οι πεζογράφοι της μεταπολεμικής περιόδου (μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου) παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές με τη γενιά του '30 και πολλές ομοιότητες μεταξύ τους.

Οι περισσότεροι από αυτούς ωριμάζουν στη δεκαετία του '40. Έχουν εμπειρίες από τη δικτατορία του Ι. Μεταξά (1936-1941), τον πόλεμο του '40, την Κατοχή, την Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Μερικοί απ' αυτούς πήραν μέρος σ' εκείνα τα δραματικά γεγονότα ενώ πολλοί απ' αυτούς (τοποθετημένοι ιδεολογικά στην αριστερά) δοκιμάστηκαν από τις συνέπειες του Εμφυλίου (π.χ. εξορία). Το έργο όλων αυτών επηρεάστηκε από εκείνη την δύσκολη περίοδο η οποία αποτυπώθηκε σ' αυτό.

Χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής πεζογραφίας

Μερικά βασικά χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής πεζογραφίας είναι τα εξής:

1. Ρεαλισμός (απεικόνιση της πραγματικότητας με κριτική διάθεση, απογύμνωσή της από κάθε συμβατικό εξωραϊσμό).

2. Κοινωνικοί και πολιτικοί προβληματισμοί (π.χ. πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις, η αυταρχική εξουσία, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές κλπ).

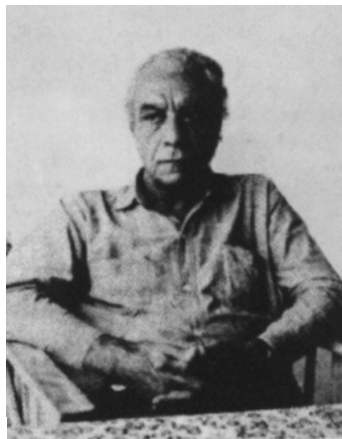
3. Φυγή από την πραγματικότητα. Μερικοί πεζογράφοι αποφεύγουν την σκληρή πραγματικότητα και παρουσιάζουν τους ήρωές τους να ζούν τα προβλήματά τους ανεξάρτητα από τα εξωτερικά γεγονότα (π.χ. Μ. Λυμπεράκη).

4. Νέες εκφραστικές αναζητήσεις (Αυτές εμφανίζονται σε νεότερους πεζογράφους οι οποίοι επηρεάζονται από τα νέα λογοτεχνικά ρεύματα όπως ο Γιώργος Χειμωνάς κ.α.).

5. Ρεαλιστική γλώσσα. (Σε αντίθεση με τους προπολεμικούς πεζογράφους τα πράγματα δηλώνονται με το όνομά τους χωρίς σεμνοτυφία ή ηθικούς περιορισμούς).

Ονόματα μεταπλεμικών πεζογράφων:

Στρατής Τσίρκας, Δημήτρης Χατζής, Άρης Αλεξάνδρου, Αντρέας Φραγκιάς, Γιώργος Ιωάννου, Αλέξανδρος Κοτζιάς, Διδώ Σωτηρίου, Λιλή Ζωγράφου, Τατιάνα Γκρίτση - Μιλλιέξ, Γιώργος Χειμωνάς, Κώστας Ταχτσής, Βασίλης Βασιλικός, Θανάσης Βαλτινός, Μένης Κουμανταρέας, Ζυράννα Ζατέλη, Σπύρος Πλασκοδίτης, Μαργαρίτα Λυμπεράκη και πολλοί άλλοι.

Σ. Τσίρκας

Ερώτηση για συζήτηση:

Ποιά σημεία σας έκαναν εντύπωση και γιατί; Σχολιάστε τα. Βρείτε ομοιότητες ή διαφορές με τη λογοτεχνία της χώρας σας.